Ressenyes

Els viatges de Marco Polo, (versió de S. Vendrell i F. Capellino), Alzira, Bromera, 1997.

Marco Polo, *Llibre de les meravelles del món*, (versió d'I. Payà i A. Torreño), Picanya, Ed. del Bullent, 1997.

Els llibres medievals de viatges fascinen. Amb tot l'encant que té la seva convivència de «credulitat»i meravella en el quotidià (fins i tot en l'empíric), es pot dir que ens donen un dels models més paradigmàtics del que entenem per viatge i viatger. Marco Polo, amb tota seguretat, va donar el més representatiu i de més impacte de tots ells. De manera gairebé simultània, dues recents iniciatives editorials el recuperen per al públic d'avui en versions diferents tot i que semblants en el concepte. El fet és interessant. La literatura medieval suscita efectes contrastants: atractiu, sorpresa, perplexitat, incomprensió, anacronisme. L'experiència de qui s'hi acosta vacil·la en percebre el ressò del familiar enmig d'una profusa diversitat que s'imposa amb energia. Existeix, tot i això, un interès (ho demostren iniciatives com les que ens ocupen) per la literatura d'aquesta època. O almenys per part d'ella. Selectiu davant l'*estrany*, el gust del lector actual acudeix a l'edat mitjana de manera intermitent, esporàdica, amb una actitud que combina atracció i prevenció davant aquest ser *diferent* —aquesta seva *alteritat* que és categoria hermenèutica essencial. Hi prefereix, deia Jauss, l'enigma, el misteri, *l'inexplicat* (les boires artúriques en primer lloc) a altres espais més àrids i doctes. És gairebé una correspondència amb l'època: pel que fa a aquests territoris de l'indefinit, Le Goff va parlar de dos horitzons onírics axials que defineixen l'actitud quotidiana de l'home medieval en la seva relació, diferent, amb el fantàstic (o, millor, amb el meravellós): el món artúric i l'oceà índic —*l'orient*. El món dels viatgers.

Reclòs en la seva precarietat, el món occidental va fer de l'orient, de les *terrae incognitae,* d'aquest horitzó índic fabulós un receptacle de somnis, mites, llegendes, que van amarar la cultura medieval fins al moll de l'os (món culte inclòs: Rubio Tovar n'ha escrit prou i bé). Els llibres de viatges es troben en el punt de confluència de les línies d'aquest receptacle oníric amb les del contacte empíric amb la realitat. Racionals i empírics en un món que menysprea el que no ve sancionat per l'*auctoritas*, agraden perquè s'hi veu també la complaença de qui *creu* en la meravella i veu confirmada aquesta *expectativa* en el viatge. És en aquest sentit significatiu per a la nostra comprensió de l'imaginari medieval que el llibre de Polo, retrat més o menys fidel, en el marc d'una sensibilitat expectant per la meravella, va ser qualificat d'invenció, perquè de tan complert i exacte desbordava els pressupostos teòrics del temps. Aquesta

VISIT…

obertura de mires es percep també en el contacte amb l'altre: la d'un europeu que no té encara l'esperit engolit per la dinàmica de poder. Tots ells elements que configuren aquest ser *obstinadament vigent* de Polo, tal com se'l descriu en un dels llibres que presentem.

El *Milione* ens porta insistent a tot aquest món: com a concepció, com a matèria, com a transmissió —llibre clau del món italià medieval, amb una primera versió no-italiana i més de 140 manuscrits que ens el presenten en diverses formes i llengües… Intervenció, elaboració, permeabilitat, irreverència, serien claus per imaginar-ne el desenvolupament. Les dues iniciatives editorials que comentem es remeten amb claredat a aquest paisatge. Es tracta d'edicions en format econòmic, clares i entenedores, guiades amb correctes introduccions i aparells d'ajut que delaten la seva projecció didàctica. La primera, del març del 1997, ofereix, modernitzant-lo, el text de la versió catalana medieval publicada per Gallina a *Els nostres clàssics*. *Actualització* és el nom de l'operació segons F. Capellino, l'autor de la seva completa introducció (que contrasta amb el nivell escolar del glossari) a un volum complementat amb cronologia, glossari geogràfic i propostes didàctiques d'aplicació del text. La seva referència és, doncs, la branca del *stemma* d'un original català del qual devien sortir els testimonis aragonès, castellà, i al qual es remet el català conservat a la biblioteca Riccardiana. El text és llegidor i l'esforç interessant, perquè ens remet directament a la presència del text de Polo, ja en el S XV (i més enllà, del moment que se l'insereix en una col·lecció de «nostres» autors) en la cultura catalana —amb tots els testimonis que se'n conserven i amb la connexió amb el fascinant món dels cartògrafs que s'hi entreveu. L'altra edició, del novembre de 1997, té d'entrada un to potser un punt més acadèmic (la presentació dels materials i complements és molt semblant, de totes maneres), raonament del *stemma* i de les decisions adoptades (a vegades fins i tot atrevides en relació amb les edicions *canòniques*) inclosos. Es tracta en essència d'una elaboració a partir dels testimonis de la branca de l'*ottimo* (el relat, més extens, comença amb el viatge del pare de Polo i inclou tot allò que precedeix el desert de Lob —punt on comença l'altra versió). No hi ha una versío única de referència: els responsables Paya i Torreño declaren haver seguit la línia comuna completant amb diferents testimonis quan ha fet falta. Davant dels possibles dubtes pel que fa a la legitimitat d'una acció com aquesta, els autors en declaren raonadament els motius: vista la varietat de fons, la inexistència d'un original base, la intervenció directa de cada nou copista en el text, els enriquiments diversos i (ja la diferència de títols hi respon) la diferència d'interessos en tractar-los, és possible una intervenció que vagi més enllà d'un calc (en el registre, el lèxic de la llengua de traducció, puntuació i divisió del llibre…) i que que es mogui en el pol de la *familiarització* del text, és a dir, l'acostament decidit al nostre entorn. En el panorama extemadament mòbil de la tradició medieval dues iniciatives d'aquest tipus semblen mostrar-se gairebé com punts ulteriors de la línia de transmissió del text, a dues branques fonamentals de la qual es refereixen. I si la variant com a centre i signe de la pervivència del seu interès és la característica més xocant dels textos en prosa medievals, el lector es fa la pregunta de si aquesta desconcertant coincidència d'edicions en el temps no perllonga al cap i a la fi performativament la idea de la *mouvance*.

No són edicions filològiques i es nota que s'adrecen a un públic escolar. Per extensió, de totes maneres, poden trobar lloc en entorns més amplis. L'orient, en l'òptica del viatge de Marco Polo, es manté com l'arquetipus de l'exòtic —més ben dit, d'una intersecció de meravellós i real anterior a la categoria de

l'exòtic. Amb els descobriments, havia d'arribar tota una altra lògica —el *sil·logisme colonial*. Calvino es va projectar amb força en els intersticis d'aquesta realitat i no és estrany que els seus recels davant la pretensió humana d'entendre el món el portessin a gairebé prolongar la línia del *Milione*. Els textos en català flueixen amb convicció en totes dues versions; això i les respectives contextualitzacions les fan dues propostes plenes d'interès, atentes a aquesta dinàmica de sensibilitat per l'època que es pot percebre arreu —sempre tenint presents les coordenades de referència i concepte de què parteixen. Potser un avís, en el foc creuat dels plans d'estudi, que la transversalitat europea i la seva porositat intercultural vénen de més lluny (i amb més autenticitat) que no es pensa; i que, al cap i a la fi, una major atenció al món medieval, de manera assenyada, no faria cap nosa.

Eduard Vilella

Primo Levi, *La treva*, Barcelona: Edicions 62, 1997; trad. di Francesc Miravitlles

Forse è un ottimismo esagerato quello che ha spinto Robert Gordon ad aprire il suo articolo sul *Times Literary Supplement* del 9-X-98 con questa frase: «Primo Levi is by now firmly established in the canon of essential writers of our century». Ma, se tale riconoscimento è ancora da venire, Levi, con la pubblicazione nel 1963 del suo secondo libro, aveva già confermato pienamente le sue doti di scrittore.

Emerso dal buco nero del Lager, il protagonista di *Se questo è un uomo*, intraprende un viaggio di ritorno lungo, faticoso e contraddittorio. Il clima narrativo è evidentemente cambiato ma l'esperienza di Auschwitz è indelebile e riaffiora in continuazione non solo nei ricordi e negli incubi (e uno di essi apre e chiude circolarmente il libro) ma anche in rincontri casuali o nei primi frammenti di notizie ricevute dal mondo esterno — con quell'ansia della comunicazione che neanche il campo di concentramento era riuscito ad annichilire. La «tregua» che dà il titolo al libro è quindi uno spazio di riflessione e un momento di riscontro dell'incidenza del Male nella società degli uomini. Così, anche i personaggi, che nell'opera precedente erano ombre che con sforzo riuscivano a delineare una loro individualità, qui appaiono in simpatici tratteggi su cui il narratore si attarda non certo per puro dovere cronachistico, ma piuttosto mostrando un interesse che è disperato appiglio alla gioia di vivere, con un atteggiamento speculativo che è al tempo stesso (ma l'idea è già stata espressa in modo molto più articolato da Gian Paolo Biasin) umanistico e scientifico. Per quanto possessori di una biografia reale, gli attori e le comparse della *Tregua* assurgono quindi a una tipologia fatta di sfumature policrome, portatori a volte anche di caratteristiche negative ma indefettibilmente vivi. Anche il linguaggio è mutato: dall'inferno babelico in cui la comprensione del tedesco era il primo gradino di sopravvivenza, a un plurilinguismo giocoso che lungo la strada del ritorno diventa ostacolo facile da aggirare e a tratti concede all'Autore di recuperare momenti di riso liberatorio. È Cesare, il compagno ritrovato e che resterà a fianco del protagonista per quasi tutto il tragitto, a svolgere la funzione di spalla comica. Ed eccolo in una sua «performance» mercantile:

> Camminavamo nel buio, attenti a non perdere il sentiero, e gridavamo ad intervalli. Dal villaggio non rispondeva nessu-